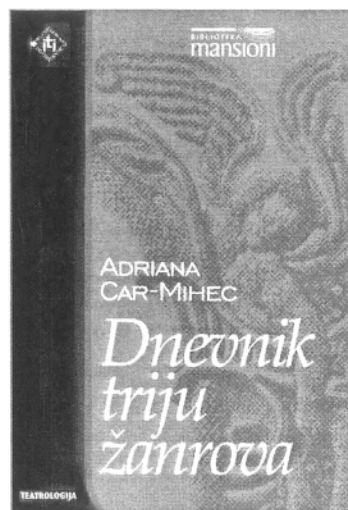

NEDVOJBENO KRUPAN DOPRINOS

MILOVAN TATARIN

Adriana Car-Mihec:
Dnevnik triju žanrova,
Hrvatski centar ITI-UNESCO,
Zagreb, 2003.

U neobično razvedenom generičkom sustavu srednjovjekovne epohe posebno mjesto zauzima crkvena drama koja se – u doba kad su žanrovi, jaussovski rečeno, imali svoje “središte u životu” i uvelike bili određeni izvanknjiževnom funkcijom – pojavila negdje u 15. stoljeću, dakle vrlo kasno, prošavši do toga vremena put od posve jednostavnih pjesama do složenih scenjskih tvorbi. U ovome je trenutku taj aspekt hrvatske medievalne književnosti razmjerno dobro istražen, a imamo i lijep broj tiskanih izdanja dramskih predložaka. Što je tomu tako, zacijelo ponajprije treba zahvaliti Matiji Valjavcu koji je za kolekciju *Stari pisci hrvatski* priredio knjigu *Crkvena prikazanja starohrvatska XVI. i XVII. vijeka* (1893.) te Franji Fancevu koji je napisao velik broj radova posvećenih upravo crkvenoj drami, a također dosta toga i tiskao iz starih rukopisa. Važan je i doprinos Vjekoslava Štefanića, potom Franceska Saverija Perilla, autora vrijedne sintetske studije *Hrvatska crkvena prikazanja* (1978.), Slobodana P. Novaka, Niki-

ce Kolumbića te Nikole Batušića koji se, koliko mi je poznato, zajedno s Amirom Kapetanovićem, posljednji pozabavio tom književnom vrstom, napisavši uvodnu studiju reprezentativnom izboru pod naslovom *Pasije* (1998.). Zarana postavši predmetom zanimanja književnih povjesničara i teatrologa, hrvatska crkvena drama do danas nije iscrpljena tema, što pokazuje i knjiga Adriane Car-Mihec *Dnevnik triju žanrova* u kojoj se autorica prihvatila više no zahtjevne zadaće: odabравši jedan žanr, odlučila ga je pratiti dijakronijski, od njegovih srednjovjekovnih početaka do suvremenosti, nastojeći pokazati kako se jedan vrsni model mijenjao kroz vrijeme, opisati ga i tipologizirati, tj. ustanoviti na koji su način različite poetike utjecale na samu generičku strukturu.

Ponajprije treba reći da je *Dnevnik triju žanrova* neobično disciplinirano pisana knjiga u kojoj se problem kušao zahvatiti višestruko – terminološki i interpretativno, na razini žanra, poetike perioda te na razini indivi-

dualne poetike. Vrijednim mi se osobito čini istaknuti prva dva poglavlja (*Teorijski aspekti književnog žanra, Pitanja klasifikacije*), budući da se autorica u njima pozabavila pitanjem koje čini osnovu znanstveno utemeljenoga razgovora o književnom djelu, no unatoč tome ipak nekako ostaje po strani. Riječ je o književnoj terminologiji. Još je davne 1972. godine u knjizi *Priroda kritike* Svetozar Petrović govorio o dvjema vrstama termina – *terminima indikatorima i čvrstim terminima*, zalažući se, dakako, za potonje koji bi ne samo olakšali tumačenje književnih tekstova nego bi se njima obogatilo metajezik znanosti o književnosti, a samim tim ojačao i status discipline. Rijedak primjer sustavnijega pristupa terminološkoj zbrci kad su književne vrste i žanrovi u pitanju predstavlja knjiga *Književna genologija* (1983.) Pavla Pavličića. Na njegove će se zaključke Adriana Car-Mihec često pozivati, zapravo oni će činiti temelj njezina pokušaja da u zamršenu problematiku crkvene drame, a na razini generičke tipologije, unese nešto više reda. No, prije nego što prijeđe na to osjetljivo pitanje, autorica će se upustiti u nimalo jednostavan, a nemilolazan posao. Naime, u poglavlju *Teorijski aspekti književnog žanra* ona će sa zavidnom pedantnošću i iscrpnošću čitati dosadašnje napise o crkvenoj drami, obraćajući osobitu pozornost njihovu terminološkom aspektu, ne libeći se pritom otvorenoga suprotstavljanja nekim prijedlozima, što će, uostalom, činiti kroz cijelu knjigu. Vrijednost autoričina uloženoga truda vidi se u dvjema stvarima: prvi put na jednome mjestu imamo uglavnom cjelovit prikaz studija i knjiga u kojima je hrvatska crkvena drama bila središnja tema ili predstavljala dio neke obuhvatnije teme, pa se svim budućim istraživačima koji se žele baviti narečenim pitanjem nudi pouzdana bibliografija radova kao, nazovimo to tako, književnopovijesni minimum od kojega treba krenuti. Drugo, analizirajući radove hrvatskih i inozemnih znanstvenika autorica je pokazala kakav žanrovski kaos vlada u tumačenju crkvene drame. Polazeći upravo od toga zapažanja, a oslanjajući se na Pavličićeve rezultate u proučavanju genološke problematike, ona će razriješiti terminološke dvojbe i predložiti sljedeću tipologiju: prvu klasifikacijsku razinu čini crkvena drama kao vrsta, dakle riječ je o invarijantnom modelu koji sjedinjava one osobine po kojima se ta vrsta razlikuje od drugih vrsta, tragedije ili komedije, na primjer, a kriterij na temelju kojega se ona izdvaja sadržajni je – te-

matska vezanost uz Bibliju i kršćanski pogled na svijet. Dakako, crkvenu dramu kao vrstu ne možemo naći u čistom obliku, nego je svejednako srećemo u njezinim varijantnim inačicama. Stoga se na drugoj razini klasifikacije nalaze dvije podvrste: liturgijska drama i crkveno prikazanje. Prva podvrsta – kao što joj i naziv kaže – vezana je uz crkveni obred, a predstavlja je svećenik za vrijeme liturgije. Druga podvrsta više nije vezana uz kršćansku liturgiju, nego je posljedica vjerničke potrebe za pojedinačnim spasom. Autorica pritom posebno ističe – pri čemu se osobito oslanja na zapažanja Nikice Kolumbića iznesena u njegovoj vrijednoj disertaciji *Postanak i razvoj hrvatske srednjovjekovne pasionske poezije i drame* – da su crkvena prikazanja nastajala postupno, prolazila različite faze, od lirsko-narativne pjesme preko dijaloške pjesme (ili mjestimično dijaloške), pa do potpune dramatizacije pasionskog tematskog ciklusa. Dakle, u osnovi je crkvenoga prikazanja vrsni model duhovne lirike. Konačno, na posljednjoj, trećoj tipološkoj razini nalaze se žanrovi podvrste crkveno prikazanje, a ima ih tri: misteriji, mirakuli i moraliteti. Ne izdvajajući ih po kakvom formalnom, nego sadržajnom kriteriju Adriana Car-Mihec će reći da misteriji obrađuju starozavjetne ili novozavjetne teme, ponajprije sadržaje iz Kristova života, u mirakulima je u središtu život kojega sveca, dok se u moralitetima prikazuju posljednje četiri stvari u životu svakoga čovjeka.

Na taj način razgraničivši genološki odnos između vrste, podvrste i žanra, predloživši pritom točno određene termine za svaku skupinu, opisavši ih na razini sadržaja, aktantskih odnosa i strukture pozornice, autorica je načinila bitan pomak u razumijevanju hrvatske crkvene drame. Njezino istraživanje jedan povelik korpus prikazuje u posve novome svjetlu, a umnogome pridonosi i olakšanom snalaženju u vrlo zamršenoj problematici odnosa među tekstovima nastalim u bliskom razdoblju, a pogotovo onih napisanih u različito vrijeme, ali po nečemu ipak sličnih. Zato držim da, pored mnogih vrlina koje knjigu rese, na prvo mjesto ipak treba staviti njezine genološke zaključke, jer je žanrovska jasnoća svojevrzni *condicio sine qua non* bilo koje naknadne interpretacije. A tako u slučaju knjige *Dnevnik triju žanrova* i jest. Naime, nakon što je razlučila i imenovala različite vrste tekstova koji na neki specifičan način interpretiraju invarijantni model crkvene drame, autorica je krenula na sljedeću etapu, na istraživanje

usvajanja i mijenjanja modela u razdobljima nakon srednjega vijeka. Obuhvaćajući tekstove mnogih autora, od Mavra Vetranovića Čavčića, Marina Gazarovića, Jurja Žuvelića, Antuna Gledevića, Ivana Antuna Nenađića, preko anonimnih pučkih crkvenih prikazanja, do Rajmunda Kuparea, Silvija Strahimira Kranjčevića, Srdana Tucića, Iva Vojnovića, Milana Ogrizovića, Frana Galovića, Miroslava Krležu, Josipa Kulundžića, Milana Begovića, Tita Strozija, Kalmana Mesarića, Tomislava Prpića, Radoslava Dumičića, Ranka Marinkovića, Ivana Raosa, Ivana Supeka, Ivana Bakmaza, Nedjeljka Fabrija, Hrvoja Bana, Ive Brešana, Milana Grgića, Mate Matišića, Joze Laušića, Nine Škrabea, Bogdana Maleševića, Darka Lukića te završavajući s Bakmazovim *Josipom Prekrasnim* iz 1998. godine, autorica će pokazati kako su se crkvenoprikazanski žanrovi mijenjali kroz vrijeme, zadržavajući, međutim, ponešto od svoje prvotne srednjovjekovne osnove. Uočavajući mjesta sličnosti i mjesta razlike, Adriana Car-Miheć valjano predlaže ne samo povijesnu interpretaciju žanra nego istodobno pokazuje kako su mnogi autori znali iskoristiti formu iz dubokih slojeva književne povijesti kako bi progovorili o posve aktualnim, zapravo sveltremenskim problemima čovjeka i njegova postojanja u svijetu.

Na ovome bih mjestu želio podsjetiti na termin koji je svojedobno u našu znanost inaugurirao Petrović, a riječ je o metametričkoj funkciji stiha i oblika. Proučavajući sonet, on otprilike kaže kako taj oblik uvijek posreduje i jednu dodatnu informaciju koja nadraća sam sadržaj, pa kad se neki pjesnik – bez obzira u kojemu vremenu živio – odluči za dva katrena i dvije tercine, on već i samim oblikom nešto poručuje, a neizostavno stupa u komunikaciju sa svim onim pjesnicima koji su prije njega pisali sonete. To bi se isto moglo reći i za crkvenu dramu, barem njezinu drugu podvrstu. Naime, Adriana Car-Miheć uvjerljivo je pokazala da crkveno prikazanje ima metažanrovsku funkciju: makar dramski tekst nastao devedesetih godina dvadesetoga stoljeća, dakle, mnogo, mnogo poslije od vremena, primjerice, tkonke *Muke*, makar se u njemu ne spominjao Isus Krist ili koje lice iz hagiografske tradicije, on se zbog specifičnih žanrovskih osobina automatski veže uz točno određenu tradiciju i nemoguće ga je valjano odčitati ukoliko se ta tradicija ne poznaje. Bez razumijevanja žanrovskoga konteksta, bez znanja o kvalitetama koje su zadržane te onih po kojima se novonastalo djelo odvaj

od iskonskog žanrovskog prototipa (neovisno je li riječ o zahtjevima poetike razdoblja ili pak pogleda na književnost, njezine zadaće, socijalni status i razumijevanje kategorije estetskoga pojedinačnoga književnika), u interpretaciji kakva dramskog teksta mogu biti zanemarene mnoge semantičke sastavnice koje nudi upravo prepoznavanje njegova generičkoga podrijetla.

Pročitavši doista zavidan broj dramskih predložaka nastalih u vremenski velikom i difuznom razdoblju, dobro proučivši relevantnu literaturu napisanu na temu hrvatske crkvene drame, posebno pak prostudiravši teoriju genologije, Adriana Car-Miheć spretno je spojila znanja s različitih područja i napisala knjigu koja je nedvojbeno krupan doprinos hrvatskoj medievistici, teatrologiji i teoriji književnih žanrova.